

(ה)תנועה הציונית בגרמניה ב-1933-1939

עד 1922 לא היתה הציונות תנועת המונים בגרמניה, שרבים מיהודיה נטו להתבוללות. ואולם, אחרי 1933 הפכה הציונות לכוח ראשון במעלה בקרב יהודי גרמניה. כבר באוקטובר 1897, שלושה חודשים אחרי הקונגרס הציוני הראשון בבאזל, נוסדה ההתאחדות הציונית של גרמניה (Zionistische Vereinigung Für Deutschland, Zafd) כארגון-גג לכול הקבוצות הציוניות בגרמניה. הארגון הקיף את כול המפלגות הציוניות, עד שב-1931 פרשה ממנו הקבוצה הרוויזיוניסטית הקטנה, בהנהגתו של ריכרד ליכטהיים, וב-1934 התארגנה מחדש בהנהגתו של גיאורג קרסקי. בימי הרפובליקה של ויימאר נמשכו חברים רבים להסתדרות הציונית, שמנהיגיה אז היו פליקס רוזנבליט (פנחס רוזן; ב-1931 עלה לארץ), אלפרד קלה, אלפרד לנדסברג וקורט בלומנפלד (ב-1933 עלה לארץ). נמשכו לציונות בעיקר צעירים, וזאת בעקבות הקמת הבית הלאומי היהודי בארץ-ישראל, האנטישמיות הארסית שפשטה בגרמניה והיחס הסלחני כלפיה בחברה הגרמנית. לפני עלייתה של המפלגה הנאצית והצלחותיה המרשימות נהנתה ההסתדרות הציונית בגרמניה מקשרים טובים עם ממשלות הרפובליקה של ויימאר, והיא גדלה בצורה מכובדת והגבירה את השפעת הציונות בקרב יהדות גרמניה.

אחרי עלות הנאצים לשלטון ב-1933 חברו החלטתם לסלק את היהודים מגרמניה והעמדה הציונית המסורתית, שדחתה את האמנציפציה כפתרון לבעיית היהודים וצידדה בעלייה לארץ, ויצרו תפקיד להתאחדות הציונית במסגרת מדיניות הנאצים ביחס ליהודים. מטרת הנאצים ביחס להתאחדות הציונית היתה ניצול ולא שיתוף-פעולה; השלטונות ראו בציונים 'יהודים מועילים' ולא בעלי-ברית. הם עודדו את ההתאחדות הציונית להפיץ את הציונות ולארגן יציאת יהודים מגרמניה, וזאת במסגרת המדיניות הנאצית הכללית שנועדה לבודד את היהודים ולרוששם. בתגובה לעליית הנאצים לשלטון פנה הציבור היהודי לציונות כאחת הדרכים שיאפשרו להימלט מגרמניה. הביטאון הרשמי של ההתאחדות הציונית בגרמניה Jüdische Rundschau הגדיל מאוד את תפוצתו, עורכו, רוברט ולטש, נהיה לדובר ראשון במעלה של היהודים, ומאמרו עודדו את היהודים הנרדפים והמושפלים. ב-1933 התקהלו מאות יהודים ב'משרד הארץ-ישראל' (Palästina Amt) של ההתאחדות הציונית וביקשו רשיונות עלייה לארץ. לרוע המזל לא היו ל'משרד הארץ-ישראלי' די רשיונות עלייה לשאינם 'קפיטליסטים', כלומר, בעלי הון שכניסתם לארץ לא היתה מוגבלת במכסה שקבעו שלטונות המנדט הבריטי.

באוגוסט 1933 נחתם הסכם ה'העברה' בין ממשלת גרמניה ובין נציגי ההתאחדות הציונית של גרמניה ובנק אנגלו-פלשתינה (כיום – בנק לאומי). ההסכם איפשר ליהודים שביקשו לעלות לארץ להוציא מגרמניה חלק מסויים מרכושם בצורת ייצוא מגרמניה. הנאצים הסכימו

להסדר ה'העברה' כדי לעודד יציאת יהודים מגרמניה, ייצוא סחורות מגרמניה וניטרולה של תנועת ה'חרם האנטי-נאצי בעולם'.

הנאצים התירו ליהודים לקיים מוסדות חברה, חינוך ותרבות נפרדים משלהם, מכיוון שהחוקים החדשים נגד היהודים סילקו אותם מכול תחומי החברה הגרמנית. מוסדות ציוניים ופעילויות שלהם זכו בעידוד מיוחד, כי השלטונות לא התירו קיום ארגונים שדגלו בזהות לאומית גרמנית של היהודים ובהמשך ישיבתם בגרמניה. לציונים בגרמניה הותר לשלוח צירים לקונגרסים הציוניים היח (ב-1933 בפראג), היט (ב-1935 בלוצרן) והכ (ב-1937 בציריך). לפחות עד 1935 איפשרו שלטונות גרמניה לפעילים ציונים להיכנס לגרמניה כדי לסייע ביציאת יהודים לארץ-ישראל. רובם היו שליחי תנועת העבודה בארץ שבאו מן הקיבוצים. הם היו פעילים בתנועות-הנוער החלוציות, שחבריהן הכשירו עצמם לעלות לארץ ורובם רצו להצטרף לתנועה הקיבוצית.

בשלטון הנאצים מילאו תנועות-הנוער הציוניות בגרמניה תפקיד חשוב, והשפעתם בקרב בני הנוער היהודי היתה גדולה בהרבה ממספרם. הן היו הכוח המניע בארגון 'עלית הנוער' וב'החלוץ', שהקים הכשרות ובהן הכשירו עצמם צעירים מבחינה מקצועית וחברתית לחיות במסגרת של קיבוצים בארץ. צעירים רבים שלפני-כן לא היו קשורים בתנועה כלשהי הצטרפו ל'החלוץ', בתקווה לעלות לארץ. נוסף לכך טיפחה התנועה הציונית את הרשת העניפה של הכשרה מקצועית והסבה מקצועית שהקימה התאחדות יהודי גרמניה (ראה הנציגות הארצית של יהודי גרמניה). הנאצים עודדו את מאמצי הציונים בתחומים הללו, ובשנות 1938-1941 אף תמך הס"ס בהעפלה (ראה 'עליה ב') של יהודים משטח הרייך לארץ-ישראל.

ב-1933-1937 נאלצה ההתאחדות הציונית של גרמניה, בהנהגתו של זיגפריד מוזס, לפעול בתנאים קשים ביותר. הציונים בגרמניה אולצו להכחיש מחוץ לגרמניה את הידיעות שמתייחסים רע ליהודי גרמניה. בקושי רב הצליחו להשפיע על רוב הציונים שמחוץ לגרמניה להתנגד לחרם על סחורות גרמניה ולתמוך בהסדר ה'העברה' כדרך הטובה ביותר להציל יהודים ורכוש יהודי. הנחת הציונים היתה, שאין עתיד ליהודים בגרמניה, ואין מנוס מלשתף פעולה עם הנאצים כדי להבטיח את התנאים הטובים ביותר ליציאת היהודים בשלום. קשה ביותר היתה המשימה להכשיר יהודים כהלכה לעלייה לארץ, וזאת בנסיבות של אימים, פחד, כפייה ומחסור כלכלי גובר.

ההתאחדות הציונית בגרמניה ניסתה לשכנע את השלטונות, כי מאמצי הציונים לעודד תודעה לאומית יהודית ועלייה לארץ עולים בקנה-אחד עם האינטרסים של גרמניה, וכי כדי להבטיח את הצלחתו יש לשמור בעיצומו של התהליך הזה על זכויותיהם האזרחיות של היהודים ועל מחייתם. לרוב הכלילו הנאצים במדיניותם את מטרת הציונים להביא לידי יציאת היהודים, אך לא את הדרכים הרצויות להגשמתה. ההתאחדות הציונית בגרמניה פעלה בשיתוף-פעולה הדוק עם לא-ציונים ב'נציגות הארצית של יהודי גרמניה', שבסתיו 1933 השתתפו בהקמתה

כדי לטפל באינטרסים הכוללים של כול הארגונים היהודיים בגרמניה. ההתאחדות הציונית מילאה תפקיד חשוב גם במוסדות התרבות וברשת החינוך הגדלה שהקימה ה'נציבות הארצית' בעקבות סילוק היהודים מבתי-הספר הכלליים בגרמניה. אחד מהישגי ההתאחדות הציונית היה הנהגת לימוד עברית מודרנית בבתי-הספר היהודיים. הכנותיו של היטלר למלחמה, הסדרי ההגירה הכפויה שהנהיג הס"ס באוסטריה (ראה הלשכה המרכזית להגירת יהודים) ואחר-כך בכול הרייך, וכן פרעות 9-10 בנובמבר 1938 ('ליל הברדולח'), גרמו לכך שב-1938 התפרקו הארגונים היהודיים שעדיין פעלו אז, ובכללם ההתאחדות הציונית של גרמניה. 'המשרד הארץ-ישראלי' הוסיף לפעול עד 1941, כשהחלו גירושי היהודים להשמדה במזרח.